

บทที่ 7

สรุปผลการอภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การจัดการมรดกตามหลักกฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดสตูล” ผู้วิจัยได้นำเสนอผลสรุปการอภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะตามลำดับดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์

ในการศึกษาเรื่อง “การจัดการมรดกของมุสลิมในจังหวัดสตูล ศึกษาอุปสรรคปัญหา ผลกระทบ และแนวทางแก้ไข” ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์เพื่อการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาหลักการ เงื่อนไข ขั้นตอน และวิธีการจัดการมรดกตามหลักกฎหมายอิสลาม
2. เพื่อศึกษาระดับการศึกษา ระดับความรู้ความเข้าใจในหลักการ เงื่อนไข ขั้นตอน และวิธีการจัดการมรดกตามหลักกฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดสตูล
3. เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติ ปัญหาอุปสรรค ผลกระทบ และแนวทางแก้ไขในการจัดการมรดกของมุสลิมในจังหวัดสตูล

7.1 สรุปผลการวิจัย

การสรุปผลการวิจัยเรื่อง “การจัดการมรดกตามหลักกฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดสตูล” ผู้วิจัยขอแนะนำการสรุปผลการวิจัย โดยกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย เครื่องมือในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และผลของการวิจัยโดยสรุป ตามลำดับดังต่อไปนี้

7.1.1 วิธีการดำเนินการวิจัย

7.1.1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากร ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กรรมการอิสลามประจำมัสยิด (มัสยิดที่จดทะเบียนเป็นทางการ) ซึ่งหมายถึง อิหม่าม หรือคอเต็บ หรือบิลาล ทั้ง 224 มัสยิดทั่วทุกอำเภอในจังหวัดสตูลดังรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ลำดับที่	ชื่ออำเภอ	จำนวนมัสยิด
1	เมืองสตูล	65
2	ควนโดน	24
3	ควนกาหลง	23
4	ท่าแพ	27
5	ละงู	62
6	ทุ่งหว้า	18
7	มะนัง	5
รวม		224

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างของประชากรที่ใช้ ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ในสัดส่วนของผู้นำศาสนา หรือคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ประกอบด้วยอิหม่ามจำนวน 75 คน คอเต็บจำนวน 41 คน และบิลาลจำนวน 28 คน โดยผู้วิจัยเลือก ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างนี้แบบ วิธีการสุ่มตัวอย่างง่าย SRS (Simple Random Sampling) โดยการจับฉลากรายชื่อมัสยิดจาก 224 มัสยิดทุกอำเภอในจังหวัดสตูล รวมกลุ่มตัวอย่างนี้จำนวน 144 คน และผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อประกอบและยืนยันข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง โดยการสัมภาษณ์คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูลจำนวน 5 คน

(ประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล 1 คน รองประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล 4 คน) โดยทำการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เฉพาะผู้ที่มีหน้าที่โดยตรงต่อการแก้ปัญหาการจัดการมรดกของมุสลิมในจังหวัด และผู้ที่มีมาติดต่อที่ศาลจังหวัดสตูล เพื่อขอให้ศาล มีคำสั่งแต่งตั้งผู้จัดการมรดกของผู้ตาย หรือผู้ที่มีมาติดต่อที่สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูลเพื่อขอให้ทางคณะกรรมการฯ ใกล้เคียงปัญหาการมรดกของผู้ตาย หรือผู้ที่มีประสบการณ์โดยตรง ในการจัดการแบ่งมรดกจำนวน 15 คน

7.1.1.2 เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจของผู้ตอบแบบสอบถามต่อวิธีการจัดการมรดกในอิสลาม ข้อมูลเกี่ยวกับอุปสรรคปัญหา และแนวปฏิบัติในการจัดการมรดกของมุสลิมในจังหวัดสตูล ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากการจัดการมรดก ในด้านศาสนา สังคม และด้านเศรษฐกิจ ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการหรือแนวทางในการแก้ไขอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการมรดกในจังหวัดสตูล

วิธีการสร้างเครื่องมือได้แก่ เริ่มต้นจากการศึกษาค้นคว้าอัลกุรอาน หะดิษ หนังสือตำรา และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมรดก ในอิสลาม ศึกษารูปแบบ และสร้างแบบสอบถาม ที่เกี่ยวข้องกับหลักการจัดการมรดก ที่เกี่ยวกับอุปสรรคปัญหา และแนวปฏิบัติในการจัดการมรดกของมุสลิมในจังหวัดสตูล ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากการจัดการมรดก ในด้านศาสนา สังคม และด้านเศรษฐกิจ, ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการหรือแนวทางในการแก้ไขอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการมรดกในจังหวัดสตูล แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบพิจารณา แล้วผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไข หลังจากนั้นผู้วิจัยก็ลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างต่อไป

7.1.1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยศึกษารวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหลักการ วิธีการ ตลอดจนถึงสุกรม (กฎระเบียบ) ในการจัดการมรดกตามแบบฉบับอิสลาม จากอัลกุรอาน อัสสุนนะฮ์ (อัลหะดีษ) ตลอดจนจากเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งประเภทที่เป็นปฐ มภูมิและประเภทวิทยุมิ จากอินเทอร์เน็ต และแหล่งสารสนเทศอื่นๆ เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์และสรุปผล

ส่วนการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยเริ่มดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอาศัยวันที่มีการประชุมประจำเดือนของคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิดในแต่ละ อำเภอทั่วทุกอำเภอ ซึ่งมีการกำหนดวันประชุมประจำเดือนของทุกๆเดือนไว้อย่างแน่นอน ยกเว้นอำเภอมะนังที่ไม่มีกำหนดวันประชุมประจำเดือนไว้อย่างแน่นอน เนื่องจากว่าในอำเภอมะนังมีจำนวนมัสยิดน้อย โดยผู้วิจัยเริ่มลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 1 ธันวาคม 2556 ถึงวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2557 ผู้วิจัยได้รับแบบสอบถามกลับมาทั้งหมดจำนวน 144 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100

7.1.1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้เริ่มจากการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารที่ได้เก็บรวบรวมมาเพื่อตอบคำถามการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. นำข้อมูลมาแยกเป็นหมวดหมู่เพื่อให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์การวิจัย
2. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารเชิงคุณภาพโดยการพรรณนาและบรรยาย ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามการวิจัยตามวัตถุประสงค์ โดยกำหนดขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

2.1 นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาทำการวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยการใช้อยู่โปรแกรมคอมพิวเตอร์ SPSS Windows บรรยายข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง แจกแจง และคำนวณค่าร้อยละ แล้วนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำอธิบาย

2.2 วิเคราะห์ข้อมูล โดยการใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา(Descriptive

Analysis) เพื่อตอบคำถามการวิจัย และวัตถุประสงค์ของการวิจัย และการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้า
งข้อสรุป

7.1.2 ผลการวิจัยโดยสรุป

7.1.2.1 ผลการวิจัยเอกสาร

จากการ ทบทวนเอกสารทั้งเอกสารปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิ ผู้ วิจัยพบว่า เมื่อเจ้ามรดกตาย ทรัพย์สินและสิทธิต่างๆของ เจ้ามรดกก็เปลี่ ยนสภาพเป็น กองมรดก จะตก ทอดแก่ ทายาททันที ด้วยเหตุผลที่บุคคลซึ่งจะเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ต่างๆและมีสิทธิได้นั้นจะต้องมีสภาพเป็น บุคคล เมื่อสภาพบุคคลสิ้นสุดลง กรรมสิทธิ์และสิทธิต่างๆที่ตนมีอยู่ก็จะตกเป็นของทายาทโดยผลของ กฎหมายทันที ดังนั้นเมื่อเจ้ามรดกตายก็ต้องมีการจัดการมรดกโดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ทั้งนี้ เพราะกว่าจะแบ่งปันทรัพย์มรดกให้แก่ทายาทได้นั้นจะต้องรวบรวมทรัพย์มรดกทั้งหลายตลอดจน จะต้องจำหน่ายทรัพย์มรดกตามภาระความรับผิดชอบของกองมรดก ซึ่งผู้วิจัย ได้สรุปเป็นแยกเป็นข้อ ดังนี้

1. เมื่อมุสลิมถึงแก่ความตาย ศาสนาอิสลามได้กำหนดให้มีการจัดการมรดก ของมุสลิมอย่างทันทีทันใด ด้วยเหตุผลที่กองมรดกของผู้ตายเหล่านั้นเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายคนหลาย ฝ่าย เช่นเจ้าหนี้ หรือผู้รับพินัยกรรม หรืออาจจะเกี่ยวข้องกับทายาทที่มีสิทธิรับมรดกที่เป็นทารก เด็ก เล็ก หรืออื่นๆ ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายอิสลามอย่างเป็นธรรม โดยเฉพาะ ใน กรณีที่กองมรดกของผู้ตายมีจำนวนเพิ่มขึ้นวันต่อวันอย่าง ต่อเนื่อง จากรายได้หรือผลประโยชน์ที่เกิด จากกองมรดกเอง ซึ่งจะส่งผลถึงจำนวนสุทธิของกองมรดก หากไม่รีบจัดการให้รวดเร็วก็จะ เพิ่มความ ยุ่งยากในการรวบรวม จัดการ และการแบ่งมรดกให้แก่ทายาทของผู้ตาย

2. กระบวนการจัดการมรดกของผู้ตายเริ่มต้นจากการจัดการศพของผู้ตายโดย นำทรัพย์สินที่ เป็นกองมรดกมาใช้จ่ายในการจัดการศพ ของผู้ตายหรือเจ้ามรดก ไม่ว่าจะเป็นค่า เคลื่อนย้ายศพ ค่าอาบน้ำศพ ค่าชุดหลุมศพหรือค่าฝังศพหากมีการ ใช้จ่ายในเรื่องเหล่านี้ก็สามารถนำเงิน ส่วนที่เป็นกองมรดกมาใช้ได้ และค่าใช้จ่ายในการจัดการศพของผู้ที่อยู่ภายใต้การดูแลของเจ้ามรดกด้วย ต่อมาเป็นการชำระหนี้สินที่ผู้ตายติดค้างอยู่ ไม่ว่าจะเป็น ะเป็นหนี้ต่อพระองค์อัลลอฮุ ﷻ (เช่นชะกาต หรือกัฟฟาระฮฺ)หรือหนี้สินที่ติดค้างกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันต่อมาเป็นการชำระค่าสินไหมทดแทน การ

ปฏิบัติตามพินัยกรรมที่ผู้ตายได้ทำไว้ และถ้าหากมีทรัพย์สินมรดกเหลืออีกก็ให้นำมาแบ่งให้แก่ทายาทผู้ที่มีสิทธิของผู้ตายต่อไป

3. อิสลามส่งเสริมให้มุสลิมที่มีฐานะทางการเงินที่ดี หรือมีทรัพย์สินมาก ทำพินัยกรรม ยกทรัพย์สินเหล่านั้นให้แก่ผู้อื่นที่เป็นญาติห่างๆ ที่ไม่มีสิทธิรับมรดกของตน หรือเป็นบุคคลภายนอกที่ไม่ใช่ญาติของตน เพื่อเป็นการตะกอรูฟ (التقرب) หมายถึงการหาโอกาสใกล้ชิดต่อพระองค์อัลลอฮ์) โดยการใช้จ่ายทรัพย์สินที่ตนมีอยู่ และเพื่อเสริมสภาพคล่องให้แก่บุคคลอื่นที่มีความอึดอัดในเรื่องเหล่านี้ เพื่อเป็นการช่วยเหลือเพื่อนมุสลิมด้วยกันให้มีโอกาสสร้างชีวิตใหม่ในหน้าสังคมไปพร้อมกับผู้ปฏิบัติที่ได้รับคุณงามความดีจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสไว้ว่า

﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ ﴾

ความว่า“การทำพินัยกรรมนั้นได้ถูกกำหนดขึ้นแก่พวกเจ้าแล้ว เมื่อความตายได้มายังคนใดคนหนึ่งในพวกเจ้า” (อัลบะเกาะเราะฮ์:180)

4. อิสลามได้กำหนดวิธีการแบ่งมรดกให้แก่ทายาทผู้ตายนั้น 2 วิธีด้วยกันคือ

4.1 วิธีที่ให้ผู้รับมรดกทายาทผู้มิตสิทธิรับมรดกของผู้ตายตกลงแบ่งทรัพย์สินมรดกกันเองโดยอาศัยความพึงพอใจของทุกฝ่ายเป็นหลัก โดยไม่คำนึงว่าใครจะได้รับมรดกจำนวนมากน้อยเพียงใด ขอให้ทุกคนทุกฝ่ายยินยอมก็ถือว่าใช้ได้ วิธีนี้เรียกว่าอิตตะกอญญ์ (العق) หรือวิธีที่ทายาทหาทางออกร่วมกัน เพื่อความสะดวกในการแบ่งทรัพย์สินมรดก และเพื่อเป็นการสมานฉันท์ระหว่างทายาทของผู้ตาย วิธีนี้ใช้ได้กับทุกกรณียกเว้นในกรณีที่มีทายาทผู้รับมรดกยังเป็นทารกหรือเด็กเล็กหรือบุคคลที่ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นหรือคัดค้านอะไรได้ในการลงมติระหว่างทายาทด้วยกัน แต่หากว่าเด็กเล็กหรือบุคคลเหล่านั้นได้รับสิทธิเพิ่มขึ้นจากเดิม ถือว่าเป็นที่อนุโลม แต่หากไม่สามารถใช้วิธีนี้ได้จะด้วยสาเหตุความขัดแย้งระหว่างทายาทหรือด้วยสาเหตุอื่น ก็ให้นำวิธีที่สองมาใช้ นั่นคือ

4.2 การแบ่งตามอัตรา หรือจำนวนและขั้นตอนที่กำหนดเป็นตัวเลขอย่างเป็นระบบในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า

﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَّاتِ ۖ فَإِن كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ ۚ وَإِن كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ ۚ وَلَا يُؤْتِيهِ لِلْأُنثِيَّاتِ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُ وَلَدٌ ۚ فَإِن لَّمْ يَكُن لَّهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ ۚ فَإِن كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ النِّصْفُ ۚ مِمَّنْ بَعَدَ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَا أَوْ دِينٍ ۗ ءَأَبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُم أَقْرَبُ لَكُمْ نَفَعًا فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾﴾

ความว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงสั่งพวกเจ้าไว้ในลูก ๆ ของพวกเจ้าว่า สำหรับเพศชายนั้นจะ ได้รับเท่ากับส่วนได้ของเพศหญิงสองคน แต่ถ้าลูกๆ เป็นหญิงเกินกว่าสอง คน พวกนาง ก็จะได้สองในสามของสิ่งที่เขาได้ทิ้งไว้ และถ้าลูกเป็นหญิงคนเดียวนางก็จะได้ครึ่งหนึ่ง และสำหรับบิดาและมารดาของเขานั้นแต่ละคนในทั้งสองนั้นจะได้หนึ่งในหกจากสิ่งที่ เขาได้ทิ้งไว้หากเขามีบุตร แต่ถ้าเขาไม่มีบุตรและมีบิดามารดาของเขาเท่านั้นที่รับมรดก ของเขาแล้ว มารดาของเขาก็ได้รับหนึ่งในสาม ถ้าเขามีพี่น้องหลายคน มารดาของเขาก็ ได้รับหนึ่งในหกทั้งนี้หลังจากพันธกรรมที่เขาได้สั่ง เสีย มั่นไว้หรือหลังจากหนี้สิน บรรดาบิดาของพวกเจ้าและลูก ๆ ของพวกเจ้านั้น พวกเจ้าไม่รู้ดอกว่าฝ่ายไหนในพวกเขา นั้นเป็นผู้ที่มีคุณประโยชน์แก่พวกเจ้าใกล้กว่ากัน ทั้งนี้เป็นบัญญัติที่มาจากอัลลอฮ์ แท้จริงอัลลอฮ์ ﷻ เป็นผู้ทรงรอบรู้ ผู้ทรงปรีชาญาณ”

(อันนิสาอ : 11)

และพระองค์ตรัสอีกว่า

﴿وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّهُنَّ وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكَنَّ ۚ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِيَنَّ بِهَا أَوْ دِينٍ ۚ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكَتُمُ إِن لَّمْ يَكُن لَّكُمْ وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكَتُمُ ۚ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دِينٍ ۗ وَإِن كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَلَةً أَوْ امْرَأَةً وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ

وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ ۚ فَإِن كَانُوا أَكْثَرَ مِن ذَٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثَّلَاثِ ۚ مِن بَعْدِ
 وَصِيَّةِ يُوسَىٰ بِهَا أَوْ دَاوُدَ ۚ غَيْرِ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِّنَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾

ความว่า “และสำหรับพวกเจ้านั้นจะได้รับครึ่งหนึ่งของสิ่งที่บรรดาภรรยาของพวกเจ้าได้ทิ้งไว้ หากมิได้ปรากฏว่าพวกนางมีบุตร แต่หากพวกนางมีบุตรพวกเจ้าก็จะได้รับหนึ่งในสี่จากสิ่งที่พวกนางได้ทิ้งไว้ทั้งนี้หลังจากสิ่งที่พวกนางได้ สั่งเสียมันไว้ หรือหลังจากหนีสิน และสำหรับพวกนางนั้นจะได้รับหนึ่งในสี่จากสิ่งที่พวกเจ้าได้ทิ้งไว้ หากมิปรากฏว่า พวกเจ้ามีบุตร พวกนางก็จะได้รับหนึ่งในแปดจากสิ่งที่พวกเจ้าทิ้งไว้ทั้งนี้หลังจากพิธีกรรมที่พวกเจ้าสั่งเสียมันไว้ หรือหลังจากหนีสินและถ้ามีชายคนหนึ่งหรือหญิงคนหนึ่งถูกรับมรดกในฐานะเป็นผู้ที่ไม่มีบิดาและบุตร แต่เขามีพี่ชายหรือน้องชายคนหนึ่งหรือมีพี่สาวหรือน้องสาวคนหนึ่งแล้ว แต่ละคนจากสองคนนั้นจะได้รับหนึ่งในหก แต่ถ้าพี่น้องของเขามีมากกว่านั้น พวกเขาก็เป็นผู้รับร่วมกันในหนึ่งในสาม ทั้งนี้หลังจากพิธีกรรมที่ถูกสั่งเสียไว้หรือหลังจากหนีสิน โดยมีสิ่งทีนำมาซึ่งผลร้ายใด ๆ เป็นคำสั่งที่มาจากอัลลอฮ์ ﷻ และพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เป็นผู้ทรงรอบรู้ผู้ทรงหนักแน่น” (อันนิสาอ : 12)

7.1.2.2 ผลการวิจัยภาคสนาม

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยภาคสนาม เป็นการตอบคำถามการวิจัย และผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกการนำเสนอออกเป็นตอนดังนี้ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 2) ความรู้ความเข้าใจของมุสลิมในจังหวัดสตูลในหลักวิชาการจัดการมรดก, 3) อุปสรรค ปัญหา และแนวทางปฏิบัติของมุสลิมในจังหวัดสตูลในการจัดการมรดก 4) ผลกระทบในการจัดการมรดกของมุสลิมในจังหวัดสตูล และ 5) แนวทางแก้ไขในการจัดการมรดกของมุสลิมในจังหวัดสตูล โดยผู้วิจัยจะบรรยายผลการวิจัยอย่างสรุปพร้อมกับข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการศึกษาวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า บรรดาในกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 144 คน มีอายุระหว่าง 46-55 ปีมากที่สุดจำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 39.2 รองลงมา มีอายุระหว่าง 56-65 ปีจำนวน 39 คน คิดเป็นร้อยละ 27.3 รองลงมา มีอายุระหว่าง 36-45 ปีจำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 18.8 รองลงมา มีอายุระหว่าง 66 ปีขึ้นไปจำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 12.6 รองลงมา มีอายุระหว่าง 25-35 ปีจำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 2.8 ตามลำดับ และบรรดาในกลุ่มตัวอย่างเหล่านี้ มีตำแหน่งเป็น โต้ะอิหม่ามมากที่สุดจำนวน 75 คน คิดเป็นร้อยละ 52.1 รองลงมา คือ คอเต็บจำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 28.5 รองลงมา คือ บิลาลจำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 19.4 ตามลำดับ

ส่วนในด้าน ระดับ การศึกษาพบว่าระดับการศึกษาสายสามัญของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 144 คนมีการศึกษาระดับประถมศึกษาจำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 42.4 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 25.7 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 18.8 ระดับปริญญาตรีจำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 6.3 ระดับอนุปริญญาจำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 5.6 และสูงกว่าปริญญาตรีจำนวน 2 คนคิดเป็นร้อยละ 1.4 ตามลำดับ และระดับการศึกษา ด้านศาสนาของกลุ่มตัวอย่าง มีระดับการศึกษาด้านศาสนามากที่สุดคือระดับที่ต่ำกว่าระดับชานาวิย จำนวน 102 คน คิดเป็นร้อยละ 70.8 ระดับชานาวิยจำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 29.2 ระดับปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรีไม่มีสำเร็จการศึกษา

2. ความรู้ความเข้าใจของมุสลิมในจังหวัดสตูลในหลักการ เงื่อนไข

ขั้นตอน และวิธีการจัดการมรดกตามหลักกฎหมายอิสลาม

จากการศึกษา วิจัยพบว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างจำนวน 144 คน ตอบแบบสอบถามถูกมากที่สุดจำนวน 13-18 ข้อ จำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 41.8 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง ตอบถูก 19-24 ข้อ จำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 39.0 ซึ่งอยู่ในระดับสูง ตอบถูกจำนวน 7-12 ข้อจำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 15.8 ซึ่งอยู่ในระดับต่ำ, ตอบถูกจำนวน 25-30 ข้อจำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 3.4 อยู่ในระดับสูงมาก และไม่มีผู้ตอบถูกต่ำกว่าจำนวน 1-6 ข้อคิดเป็นร้อยละ 00.0 ตามลำดับ ดังตาราง แสดงรายละเอียดต่อไปนี้

ระดับคะแนน	คะแนน	จำนวนที่ตอบ / คน	คิดเป็นร้อยละ	ความหมาย
0-6	1	0	00.0	ระดับต่ำมาก
7-12	2	23	15.8	ระดับต่ำ
13-18	3	61	41.8	ระดับปานกลาง
19-24	4	55	39.0	ระดับสูง
25-30	5	5	3.4	ระดับสูงมาก
รวม		144	100	

3. แนวปฏิบัติ ปัญหาอุปสรรค ผลกระทบและแนวทางแก้ไขในการจัดการมรดกของมุสลิมในจังหวัดสตูล

จากการศึกษา วิเคราะห์ข้อมูล พบว่ากลุ่มตัวอย่างจำนวน 146 คนมองว่าสาเหตุ อุปสรรค ปัญหา และแนวปฏิบัติในการจัดการมรดกของมุสลิมในจังหวัดสตูล แตกต่างกันตามรายละเอียดของแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

1. ทายาทของผู้ตายทะเลาะกันมาก่อนในประเด็นอื่นๆมากที่สุดคือระดับปานกลาง(ระดับ 3) จำนวน 46 คน คิดเป็นร้อยละ 31.5 รองลงมาระดับมาก (ระดับ 4) จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 27.4 รองลงมาระดับน้อย (ระดับ 2) จำนวน 25 คนคิดเป็นร้อยละ 17.1 รองลงมาระดับน้อยที่สุด (ระดับ 1) จำนวน 18 คนคิดเป็นร้อยละ 12.3 และระดับมากที่สุด (ระดับ 5) จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 11.6

2. มุสลิมไม่เข้าใจหลักกฎหมายอิสลามในเรื่องการจัดการมรดกมากที่สุดคือระดับ 5จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 37.0 ระดับมาก (ระดับ 4) จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 37.0 ระดับปานกลาง (ระดับ 3) จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 11.0 ระดับน้อย (ระดับ 2) จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 8.9 ระดับน้อยมาก (ระดับ 1) จำนวน 9 คนคิดเป็นร้อยละ 6.2 ตามลำดับ

3. ผู้จัดการมรดกตามคำสั่งศาลไม่ยอมปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับ

มอบหมายมากที่สุดคือระดับ 4 (ระดับมาก) จำนวน 43 คนคิดเป็นร้อยละ 29.5 รองลงมาคือระดับปานกลาง (ระดับ 3) จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 21.9 รองลงมาคือระดับน้อย (ระดับ 2) จำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 21.2 รองลงมาคือระดับน้อยที่สุด (ระดับ 1) จำนวน 29 คนคิดเป็นร้อยละ 19.9 รองลงมาคือระดับมากที่สุด (ระดับ 5) จำนวน 11 คนคิดเป็นร้อยละ 7.5 ตามลำดับ

4. ไม่มีการนำผลประโยชน์ หรือรายได้ที่เพิ่มเข้ามา(ก่อนมีการแบ่งปัน) รวมเข้ากับกองมรดก ส่งผลให้มีการขัดแย้งกันสูงถึงจำนวนตัวเลขของกองมรดก อยู่ในระดับสูง (ระดับ 4) จำนวน 40 คนคิดเป็นร้อยละ 27.4 รองลงมาระดับปานกลาง (ระดับ 3) จำนวน 37 คนคิดเป็นร้อยละ 25.3 รองลงมาระดับมากที่สุด (ระดับ 5) จำนวน 26 คนคิดเป็นร้อยละ 17.8 รองลงมาระดับน้อย (ระดับ 2) จำนวน 22 คนคิดเป็นร้อยละ 15.1 และระดับน้อยที่สุด (ระดับ 1) จำนวน 21 คนคิดเป็นร้อยละ 14.4 ตามลำดับ

5. ทายาทหลายคนไม่คิดที่จะแบ่งมรดกของผู้ตายให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว อยู่ในระดับสูงมาก(ระดับ 5) จำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 28.8 ระดับสูง (ระดับ 4) จำนวน 40 คนคิดเป็นร้อยละ 27.4 ระดับปานกลาง (ระดับ 3) จำนวน 32 คนคิดเป็นร้อยละ 21.9 ระดับน้อยมาก (ระดับ 1) จำนวน 20 คนคิดเป็นร้อยละ 13.7 และระดับน้อย (ระดับ 2) จำนวน 12 คนคิดเป็นร้อยละ 8.2 ตามลำดับ

6. เมื่อเกิดปัญหาขัดแย้งกันในการจัดการมรดก ทายาทไม่กล้าที่จะฟ้องร้องที่สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดหรือที่ศาล อยู่ในระดับสูง (ระดับ 4) จำนวน 47 คนคิดเป็นร้อยละ 32.2 รองลงมาระดับปานกลาง (ระดับ 3) จำนวน 39 คนคิดเป็นร้อยละ 26.7 รองลงมาระดับสูงมาก (ระดับ 5) จำนวน 29 คนคิดเป็นร้อยละ 19.9 รองลงมาระดับน้อย(ระดับ 2) จำนวน 19 คนคิดเป็นร้อยละ 13.0 และระดับน้อยมากจำนวน 12 คนคิดเป็นร้อยละ 8.2 ตามลำดับ

7. ไม่มีองค์กรใดที่จะมาบังคับให้มีการจัดการมรดกของผู้ตายในระยะเวลาอันรวดเร็วมากที่สุด (ระดับ 5) จำนวน 54 คนคิดเป็นร้อยละ 37.0 รองลงมาระดับมาก (ระดับ 4) จำนวน 30 คนคิดเป็นร้อยละ 20.5 รองลงมาระดับน้อยที่สุด (ระดับ 1) จำนวน 24 คนคิดเป็นร้อยละ 16.4 รองลงมาระดับปานกลาง (ระดับ 3) จำนวน 23 คนคิดเป็นร้อยละ 15.8 และระดับน้อย (ระดับ 2) จำนวน 15 คนคิดเป็นร้อยละ 10.3 ตามลำดับ

8. ทายาทของผู้ตายบางรายคิดที่จะให้แบ่งมรดกตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แทนกฎหมายอิสลามมากที่สุด คือระดับปานกลาง (ระดับ 3) จำนวน 46 คน คิดเป็นร้อยละ 31.5 รองลงมาระดับมากที่สุด (ระดับ 5) จำนวน 27 คนคิดเป็นร้อยละ 18.5 รองลงมาระดับมากและระดับ

น้อยที่สุด (ระดับ 4 และระดับ 1) จำนวน 25 คนคิดเป็นร้อยละ 17.1 และรองลงมาระดับน้อย (ระดับ 2) จำนวน 23 คนคิดเป็นร้อยละ 15.8 ตามลำดับ

9. ตัวพระราชบัญญัติการใช้กฎหมายอิสลามในจังหวัดปัตตานี

นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 ที่กำหนดให้คู่กรณีพิพาทกันเรื่องมรดกจะต้องเป็นมุสลิมทั้งสองฝ่าย (โจทก์กับจำเลย) หากมีเช่นนั้นก็ไม่สามรถที่จะนำหลักกฎหมายอิสลามมาบังคับแทนหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ ระดับมากที่สุด (ระดับ 5) จำนวน 51 คน คิดเป็นร้อยละ 34.9 รองลงมาระดับมาก (ระดับ 4) จำนวน 37 คนคิดเป็นร้อยละ 25.3 รองลงมาระดับปานกลาง (ระดับ 3) จำนวน 33 คนคิดเป็นร้อยละ 22.6 รองลงมาระดับน้อยที่สุด (ระดับ 1) จำนวน 16 คนคิดเป็นร้อยละ 11.0 และระดับน้อย (ระดับ 2) จำนวน 9 คนคิดเป็นร้อยละ 6.2 ตามลำดับ

10. ผู้ตายหรือเจ้ามรดกทำพินัยกรรมตามหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

โดยขัดกับหลักกฎหมายอิสลามระดับที่มากที่สุดคือระดับปานกลาง (ระดับ 3) จำนวน 40 คนคิดเป็นร้อยละ 27.4 รองลงมาระดับน้อยที่สุด (ระดับ 1) จำนวน 30 คนคิดเป็นร้อยละ 20.5 รองลงมาระดับมากที่สุด (ระดับ 5) จำนวน 29 คนคิดเป็นร้อยละ 19.9 รองลงมาระดับมาก (ระดับ 4) จำนวน 24 คนคิดเป็นร้อยละ 16.4 และระดับน้อย (ระดับ 2) จำนวน 23 คนคิดเป็นร้อยละ 15.8 ตามลำดับ

11. เกิดการขัดข้องในระบบธุรกรรมทางการเงิน เนื่องจากทายาทไม่สามารถนำมารดกที่ดิน มีสิทธิที่จะได้รับไปใช้ในกรทำธุรกรรมต่างๆ ได้ เช่น ขาย จำนอง จำนำ มากที่สุดคือ ระดับ 4 (ระดับมาก) จำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 33.6 รองลงมาคือระดับ 3 (ระดับปานกลาง) จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 28.1 รองลงมาคือระดับ 5 (ระดับสูงสุด) จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 13.7, รองลงมาคือระดับ 2 (ระดับน้อย) จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 13.0 และรองลงมาคือระดับ 1 (ระดับน้อยมาก) จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 11.6ตามลำดับ

12. เจ้าหนี้ไม่ได้รับการชำระหนี้จากกองมรดกมากที่สุดคือระดับ 3

(ระดับปานกลาง) จำนวน 40 คนคิดเป็นร้อยละ 27.4 รองลงมาคือระดับ 2 (ระดับน้อย) จำนวน 39 คนคิดเป็นร้อยละ 26.7 รองลงมาคือระดับ 4 (ระดับมาก) จำนวน 27 คนคิดเป็นร้อยละ 18.5 รองลงมาคือระดับ 1 (ระดับน้อยที่สุด) จำนวน 24 คนคิดเป็นร้อยละ 16.4 และระดับระดับ 5 (มากที่สุด) จำนวน 16 คนคิดเป็นร้อยละ 11.0ตามลำดับ

13. เกิดการขัดแย้งกันระหว่างทายาทในเรื่องของอัตราส่วนแบ่งของทายาทแต่ละ รายจากกองมรดก มากที่สุดคือ ระดับ 4 (ระดับมาก) จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 37.0 รองลงมาคือระดับ 3 (ระดับปานกลาง) จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 28.1 รองลงมาคือ ระดับ 5 (ระดับ

มากที่สุด) จำนวน 22 คนคิดเป็นร้อยละ 15.1 รองลงมาคือ ระดับ 2 (ระดับน้อย) จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 13.0 และระดับ 1 (ระดับน้อยที่สุด) จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 6.8 ตามลำดับ

14. ทายาทไม่ได้รับส่วนแบ่งตามสิทธิที่ตนควรจะได้รับภายในเวลาอันควรมากที่สุดคือระดับ 4 (ระดับมาก) จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 37.0 รองลงมาระดับ 3 (ระดับปานกลาง) จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 22.6 รองลงมาคือระดับ 5 (ระดับมากที่สุด) จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 15.1 รองลงมาระดับ 2 (ระดับน้อย) จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 13.0 และระดับ 1 (ระดับน้อยที่สุด) จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 10.3 ตามลำดับ

15. การขัดแย้งระหว่างทายาทอาจจะขยายตัวไปสู่ปัญหาอาชญากรรมในหมู่ทายาทมากที่สุดอยู่ในระดับ 2 (ระดับน้อย) จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 27.4 รองลงมาอยู่ในระดับ 1 (ระดับน้อยมาก) จำนวน 35 คน คิดเป็นร้อยละ 24.0 รองลงมาอยู่ในระดับ 3 (ระดับปานกลาง) จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 19.2 รองลงมาอยู่ในระดับ 4 (ระดับมาก) จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 17.8 และรองลงมาอยู่ในระดับ 5 (ระดับมากที่สุด) จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 16.6 ตามลำดับ

16. ทายาทผู้ตายที่ครอบครองทรัพย์สินรดกอยู่บริเวณหรือใช้ประโยชน์จากกองมรดกก่อนที่จะมีการแบ่งปัน (โดยไม่ได้รับความยินยอมจากทายาทอื่น) มากที่สุดอยู่ในระดับ 3 (ระดับปานกลาง) จำนวน 46 คน คิดเป็นร้อยละ 31.5 รองลงมาอยู่ในระดับ 4 (ระดับมาก) จำนวน 44 คนคิดเป็นร้อยละ 30.1 รองลงมาอยู่ในระดับ 5 (ระดับมากที่สุด) จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 13.7 รองลงมาอยู่ในระดับ 2 (ระดับน้อย) จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 13.0 และรองลงมาอยู่ในระดับ 1 (ระดับน้อยมาก) จำนวน 17 คนคิดเป็นร้อยละ 11.6 ตามลำดับ

17. เกิดการเขม่นกันระหว่างทายาทที่ครอบครองทรัพย์สินรดกกับทายาทที่ไม่ได้ครอบครองทรัพย์สินรดก (เพราะละเลยไม่ยอมจัดการแบ่ง) มากที่สุดอยู่ในระดับ 4 (ระดับมาก) จำนวน 57 คน คิดเป็นร้อยละ 39.0 รองลงมาอยู่ในระดับ 3 (ระดับปานกลาง) จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 28.1 รองลงมาอยู่ในระดับ 5 (ระดับมากที่สุด) จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 14.4 รองลงมาอยู่ในระดับ 2 (ระดับน้อย) จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 13.0 และระดับ 1 (ระดับน้อยที่สุด) จำนวน 8 คนคิดเป็นร้อยละ 5.5ตามลำดับ

18. ทรัพย์สินรดกถูกละเลยไม่ได้รับการบำรุงรักษาอย่างปกติก่อนที่จะมีการแบ่งให้แก่ทายาทมากที่สุดอยู่ในระดับ 4 (ระดับมาก) จำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 32.9 รองลงมาอยู่ในระดับ 3 (ระดับปานกลาง) จำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 21.2 รองลงมาอยู่ในระดับ 2 (ระดับน้อย)

จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 19.9 รองลงมาอยู่ในระดับ 5 และระดับ 1 (ระดับมากที่สุด และน้อยที่สุด)
จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 13.0

19. ทายาทของผู้ตายบางรายบริโภคสิ่งที่เป็นหะรอม(เป็นบาป)และทุกคนจะอยู่ในสภาพที่ระแวงซึ่งกันและกัน พบว่าจำนวนกลุ่มตัวอย่างเห็นเห็นเหมือนกัน มากที่สุดอยู่ในระดับ 4 (ระดับมาก) จำนวน 43 คน คิดเป็นร้อยละ 29.5 รองลงมาอยู่ในระดับ 3 (ระดับปานกลาง) จำนวน 39 คน คิดเป็นร้อยละ 26.7 รองลงมาอยู่ในระดับ 2 น้อย จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 16.4, รองลงมาอยู่ในระดับ 5 (ระดับมากที่สุด) จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 15.8 และระดับ 1 (ระดับน้อยที่สุด) จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 11.6 ตามลำดับ

20. ทารกในครรภ์มารดา, ผู้ที่อ่อนแอไม่ค่อยได้รับความเป็นธรรมในการจัดการมรดกพบว่าอยู่ในระดับ 5 (ระดับมากที่สุด) จำนวน 44 คน คิดเป็นร้อยละ 30.1 รองลงมาอยู่ในระดับ 4 (ระดับมาก) จำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 28.8 รองลงมาอยู่ในระดับ 3 (ระดับปานกลาง) จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 19.9 รองลงมาอยู่ในระดับ 2 (ระดับน้อย) จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 13.7 และตามด้วยระดับ 1 (ระดับน้อยที่สุด) จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 7.5 ตามลำดับ

21. ให้อิหม่าม คอเต็บ บิลาตและกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ตลอดถึงผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการแบ่งมรดกศึกษาเพิ่มเติมในหลักวิชา “จัดการมรดก” มากที่สุดอยู่ในระดับ 5 (ระดับมากที่สุด) จำนวน 89 คน คิดเป็นร้อยละ 61.0 รองลงมาอยู่ในระดับ 4 (ระดับมาก) จำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 18.5 รองลงมาอยู่ในระดับ 3 (ระดับปานกลาง) จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 11.6 รองลงมาอยู่ในระดับ 1 (ระดับน้อยที่สุด) จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 4.8 และรองลงมาอยู่ในระดับ 2 (ระดับน้อย) จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 4.1 ตามลำดับ

22. ให้มีการสอนวิชาว่าด้วยการจัดการมรดกในทุกสถาบันการศึกษา ทั้งของรัฐและของเอกชนอยู่ในระดับสูงที่สุดคือระดับ 5 (ระดับสูงที่สุด) จำนวน 95 คนคิดเป็นร้อยละ 65.1 รองลงมาอยู่ในระดับ 4 (ระดับสูง) จำนวน 21 คนคิดเป็นร้อยละ 14.4 รองลงมาอยู่ในระดับ 3 (ระดับปานกลาง) จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 11.6 รองลงมาอยู่ในระดับ 1 (ระดับน้อยที่สุด) จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 4.8 และรองลงมาอยู่ในระดับ 2 (ระดับน้อย) จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 4.1 ตามลำดับ

23. ให้มีการอบรมประชาชนในชุมชนเป็นระยะๆในด้านวิธีการจัดการมรดก การทำพินัยกรรม และผลกระทบที่ตามมาแก่ทายาท ทั้งในทางบวกและทางลบมากที่สุด อยู่ในระดับ 5 (ระดับมากที่สุด) จำนวน 69 คน คิดเป็นร้อยละ 47.3 รองลงมาอยู่ในระดับ 4 (ระดับมาก) จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 28.1 รองลงมาอยู่ในระดับ 3 (ระดับปานกลาง) จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 13.0 รองลงมาอยู่ในระดับ 2 (ระดับน้อย) จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 6.2 และรองลงมาอยู่ในระดับ 1 (ระดับน้อย) จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 5.5 ตามลำดับ

24. ส่งเสริมให้มีการทำวาทกัฟ การทำพินัยกรรมที่ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลามมากที่สุดอยู่ในระดับ 5 (ระดับมากที่สุด) จำนวน 72 คน คิดเป็นร้อยละ 49.3 รองลงมาอยู่ในระดับ 4 (ระดับมาก) จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 27.4 รองลงมาอยู่ในระดับ 3 (ระดับปานกลาง) จำนวน 19 คนคิดเป็นร้อยละ 13.0 รองลงมาอยู่ในระดับ 2 (ระดับน้อย) จำนวน 8 คนคิดเป็นร้อยละ 5.5 และรองลงมาอยู่ในระดับ 1 (ระดับน้อยที่สุด) จำนวน 7 คนคิดเป็นร้อยละ 4.8 ตามลำดับ

25. ให้มีการจัดทำบันทึกทุกครั้งหลังจากมีการประนีประนอมกันในการแบ่งมรดก มากที่สุดอยู่ในระดับ 5 (ระดับมากที่สุด) จำนวน 85 คน คิดเป็นร้อยละ 58.2 รองลงมาอยู่ในระดับ 4 (ระดับมาก) จำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 21.2 รองลงมาอยู่ในระดับ 3 (ระดับปานกลาง) จำนวน 21 คนคิดเป็นร้อยละ 14.4 รองลงมาอยู่ในระดับ 2 (ระดับน้อย) จำนวน 5 คนคิดเป็นร้อยละ 3.4 และรองลงมาอยู่ในระดับ 1 (ระดับน้อยที่สุด) จำนวน 4 คนคิดเป็นร้อยละ 2.7 ตามลำดับ

26. ให้ถือว่าการยกทรัพย์สินให้ก่อนตายเป็น โฆษะถ้าหากไม่มีการจดทะเบียน โอนต่อเจ้าพนักงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง มากที่สุดอยู่ในระดับ 4 (ระดับมาก) จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 26.0 รองลงมาอยู่ในระดับ 5 และระดับ 3 (ระดับมากที่สุดและระดับปานกลาง) จำนวน 35 คน คิดเป็นร้อยละ 24.0 รองลงมาอยู่ในระดับ 2 (ระดับน้อย) จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 13.7 และรองลงมาอยู่ในระดับ 1 (ระดับน้อยที่สุด) จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 12.3 ตามลำดับ

27. ควรจัดการมรดกให้แล้วเสร็จภายในครั้งเดียว และในระยะเวลาที่รวดเร็วมากที่สุดอยู่ในระดับ 5 (ระดับมากที่สุด) จำนวน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 45.9 รองลงมาอยู่ในระดับ 4 จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 24.7 รองลงมาอยู่ในระดับ 3 (ระดับปานกลาง) จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 15.8 รองลงมาอยู่ในระดับ 2 (ระดับน้อย) จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 8.9 และรองลงมาอยู่ในระดับ 1 (ระดับน้อยมาก) จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 4.8 ตามลำดับ

28. ให้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเป็นผู้จัดการมรดกแทนอิหม่ามหรือคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด กรณีมี ปัญหาและมีความจำเป็นมากที่สุดอยู่ในระดับ 5 (ระดับมากที่สุด) จำนวน 68 คน คิดเป็นร้อยละ 46.6 รองลงมาอยู่ในระดับ 4 (ระดับมาก) จำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 28.8 รองลงมาอยู่ในระดับ 3 (ระดับปานกลาง) จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 13.0 รองลงมาอยู่ในระดับ 2 (ระดับน้อย) จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 6.2 และรองลงมาอยู่ในระดับ 1 (ระดับน้อยที่สุด) จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 5.5 ตามลำดับ

29. ให้คณะกรรมการมัสยิดมีอำนาจเบ็ดเสร็จในชุมชนในการจัดการมรดกมากที่สุดอยู่ในระดับ 5 (ระดับมากที่สุด) จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 37.0 รองลงมาอยู่ในระดับ 4 (ระดับมาก) จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 22.6 รองลงมาอยู่ในระดับ 3 (ระดับปานกลาง) จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 19.2 รองลงมาอยู่ในระดับ 2 (ระดับน้อย) จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 11.0 และรองลงมาอยู่ในระดับ 1 (ระดับน้อยที่สุด) จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 10.3 ตามลำดับ

7.2 อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง“การจัดการมรดกตามหลักกฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดสตูล” มีประเด็นที่ผู้วิจัยจะนำมาอภิปรายดังนี้

7.2.1 ด้านระดับการศึกษา ระดับความรู้ความเข้าใจในหลักวิชาการ เจาะใจ ขั้นตอน และวิธีการจัดการมรดกตามหลักกฎหมายอิสลามของมุสลิมในจังหวัดสตูล

จากผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการศึกษาด้านศาสนาอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าระดับชานาวิซ แต่เมื่อวัดระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการมรดกตามหลักการอิสลาม ด้วยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยพบว่าอยู่ในระดับปานกลาง ผู้วิจัยเห็นว่า กลุ่มตัวอย่างที่ได้จากกลุ่มประชากรทั้งหมดที่ผ่านการคัดเลือกโดยใช้วิธีการจับสลากนั้นเป็นกลุ่มตัวอย่างที่อาจจะผ่านการศึกษาด้านศาสนาในระบบคือศึกษาด้านศาสนาในรูปแบบปอเนาะอย่างเดียวโดยไม่ได้ศึกษาศาสนาในระบบโรงเรียน หรือระบบมหาวิทยาลัยที่มีการกำหนดชั้นเรียนในระดับต่างๆจึงไม่ปรากฏวุฒิการศึกษาในระดับที่สูง ประกอบกับกลุ่มตัวอย่างอาจได้รับการอบรมจากหน่วยงานของรัฐในเรื่องดังกล่าว ซึ่งถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการหาความรู้เพื่อมาพัฒนาตนเองดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า

﴿ فَسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾

ความว่า“พวกเจ้าจงถามกับผู้ที่มีความรู้หากเจ้าเป็นผู้ที่ไม่รู้” (อัลอัมบิยาอ : 7)

จากอัลกุรอานอายะฮ์นี้ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาหาวิชาความรู้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกคน ในทุกสาขาวิชาเพื่อจะได้นำความรู้ที่ได้มาพัฒนาและแก้ปัญหาให้แกตนเอง ครอบครัว และสังคมต่อไป สอดคล้องกับหะดิษของท่านเราะสูล ﷺ ที่กล่าวว่า

((تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعَلَّمُوهَا النَّاسَ فَإِنِّي أَمْرٌ مَقْبُوضٌ وَإِنَّ الْعِلْمَ سَيُقْبَضُ حَتَّى يَخْتَلِفَ الرَّجُلَانِ فِي الْفَرِيضَةِ
فَلَا يَجِدَانِ مِنْ يَفْصِلُ بَيْنَهُمَا)) (أخرجه ابن ماجه)

ความว่า“พวกท่านจงศึกษาวิชาอังฟารออิฎฏ และจงสอนผู้คนกับวิชานี้ เพราะว่ามัน เป็นมนุษย์ปฎุชนคนหนึ่ง ซึ่งจะถูเอาชีวิต และวิชานี้ก็จะถูกถอดไปด้วย จนกระทั่ง เกิดปัญหาความขัดแย้งระกว้างบุคคลสองคนในสัดส่วนที่ตนเองมีสิทธิในกองมรดก จนไม่สามารถที่จะหาบุคคลมาแก้ปัญหาความขัดแย้งเหล่านี้ได้ ”(บันทึกโดยอิบนุ มาญะฮฺ)

((تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعَلَّمُوهَا فَإِنَّهُ نَصْفُ الْعِلْمِ وَهُوَ يُنْسَى وَهُوَ أَوْلُ شَيْءٍ يُنَزَعُ مِنْ أُمَّتِي)) (أخرجه ابن ماجه)

ความว่า“จงศึกษาวิชาอัลฟารออิฎฏ และจงสอนมัน เพราะว่ามันคือครึ่งหนึ่งของวิชา ความรู้ และมันเป็นวิชาที่จะถูกลืม และยังเป็นวิชาแรกที่ถูกลอดออกจากประชาชาติ ของฉัน”(บันทึกโดยอิบนุมาญะฮฺ)

7.2.2 ด้านแนวปฏิบัติ ปัญหาอุปสรรคผลกระทบ และแนวทางแก้ไขในการจัดการ มรดกของมุสลิมในจังหวัดสตูล

อุปสรรคที่สร้างความขัดข้องในกระบวนการจัดการมรดกของมุสลิมในจังหวัดสตูลมีหลายกรณี เช่น ทายาทของผู้ตายละเลยไม่ยอมจัดการมรดกของผู้ตายในเวลาที่เหมาะสม ปล่อยให้ทรัพย์สินมรดกอยู่ในความครอบครองของทายาทเพียงบางคน ทายาทไม่เข้าถึงสิทธิที่ตนจะได้รับ ว่ามีเพียงใด และไม่มีองค์กรหรือหน่วยงานของรัฐหน่วยงานใด หรือองค์กรทางด้านศาสนาองค์กรใดที่ออกระเบียบบังคับแก่ทายาทของผู้ตายให้รีบดำเนินการจัดการมรดกในกรอบเวลาที่จำกัด

จากกรณีดังกล่าวจะเห็นได้ถึงปัญหาอุปสรรคในการจัดการมรดกของผู้ตายที่ไม่สามารถดำเนินการให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของอิสลามได้อย่างเต็มรูปแบบ ที่กำหนดให้มีการจัดการมรดกของผู้ตายโดยเร็ว เพื่อป้องกันปัญหาและผลกระทบในวงกว้างที่ยากแก่การแก้ไข และเพื่อป้องกันวิกฤติที่อาจจะเกิดขึ้นในหมู่ทายาทของผู้ตาย ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า

﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَعَلَّمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾

ความว่า“และพวกเจ้าจงระวังการลงโทษ ซึ่งมันจะไม่ประสบแก่บรรดาผู้ธรรมในหมู่พวกเจ้าโดยเฉพาะเท่านั้น และพึงรู้เถิดว่าอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้รุนแรงในการลงโทษ”(อัลอังฟาล:52)

และจากการวิจัยพบว่า บรรดาปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการจัดการมรดกของมุสลิมในจังหวัดสตูลได้ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านต่างๆมากมาย เช่น

1. ด้านศาสนา พบว่ามุสลิมหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับละเมิดบทบัญญัติของศาสนา โดยการบริโภคสิ่งที่เป็นหะรอมจากกองมรดกที่ไม่ได้จัดการแบ่งปันให้แก่ผู้ที่มีสิทธิอื่นๆ ซึ่งเป็นสิ่งต้องห้ามในอิสลามดังอัลกุรอานที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ

سَعِيرًا﴾

ความว่า“แท้จริงบรรดาผู้ที่กินทรัพย์สินของบรรดาเด็กกำพร้าด้วยความอธรรมนั้น
แท้จริงพวกเขากินไฟเข้าไปในท้องของพวกเขาต่างหากและพวกเขาก็จะเข้าไปสู่เปลวเพลิง ”(อันนิสาอู:10)

พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสอีกว่า

﴿ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ﴾

ความว่า“และจงอย่าเข้าใกล้ทรัพย์สมบัติของเด็กกำพร้า นอกจากด้วยวิถีทางที่ดี ยิ่ง จนกว่าเขาจะบรรลุนิติภาวะ”(อันอาม : 152)

ท่านเราะฮ์ฎุลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวไว้ว่า

((فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ بَيْنَكُمْ حَرَامٌ)) (أخرجه المسلم)

ความว่า“แท้จริงเลือดของพวกเขา ทรัพย์สินของพวกเขา และสิ่งของต่างๆ ของพวกเขา เป็นสิ่งต้องห้ามระหว่างพวกเขาด้วยกัน”(บันทึกโดยมุสลิม)

2. ด้านสังคม เช่น การทะเลาะกันระหว่างทนายทนายด้วยกัน อาจจะไปสู่การ ตัดญาติขาดมิตรกัน ซึ่งเป็นสิ่งต้องห้ามอย่างเด็ดขาดในอิสลาม ดังที่ท่านเราะฮ์ฎุลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวไว้ว่า

((لا يدخل الجنة قاطع)) (أخرجه المسلم)

ความว่า“ผู้ที่ตัดขาดจากเครือญาตินั้นจะไม่มีวันได้เข้าสวนสวรรค์”(บันทึกโดยมุสลิม)

หรืออาจจะเกิดการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินของเด็กกำพร้า ซึ่งเป็นบุคคลที่อิสลามกำชับ ให้เอาใจใส่ดูแลทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และรวมถึงทรัพย์สินของพวกเขาด้วย ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า

﴿ وَءَاتُوا الْيَتِيمَ آ مَوْلَاهُمْ وَلَا تَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ

إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ﴾

ความว่า“และจงให้แก่เด็กกำพร้า ซึ่งทรัพย์สินสมบัติของพวกเขา และจงอย่าเปลี่ยนเอาของ เลวด้วยของดี และจงอย่ากินทรัพย์สินของพวกเขาพร้อมกับทรัพย์สินของพวกเขา แท้จริงมัน เป็นบาปอันยิ่งใหญ่”(อันนิสาอ:2)

3. **ทางด้านเศรษฐกิจ** เช่นทายาทที่มีสิทธิได้รับมรดกของผู้ตายไม่สามารถนำทรัพย์สิน ที่ตนจะได้รับไปใช้ประโยชน์ เพื่อพัฒนาธุรกิจของตนเองที่มีอยู่เดิม หรือเพื่อนำไปชำระหนี้สิน หรือเสริมสภาพคล่องในระบบการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของตน ซึ่ง ถือเป็น การ ขาด โอกาสที่ ไม่ควร จะ เกิด ขึ้น ใน สังคม มุสลิม หากทุกคนเข้าใจเจตนารมณ์ของอิสลามและสามารถปฏิบัติตามหลักการอิสลามอย่างถูกต้อง และ การขาดโอกาสดังกล่าวจะสร้างผลกระทบในระบบการเงินทุกระดับชั้น

ส่วนแนวทางการแก้ไขในการจัดการมรดกของมุสลิมในจังหวัดสตูลพอสรุปได้ดังนี้

1. ให้เพิ่มทักษะความรู้ในหลักวิชาฟารอฮฺให้แก่มุสลิมทั้งในระดับผู้นำ และประชาชนทั่วไป โดยการผลักดันให้มีการจัดการเรียนการสอนหลักวิชานี้ในสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และระดับอุดมศึกษา ทั้งในสถาบันการศึกษาของรัฐและเอกชน และจัดอบรมแก่ผู้นำศาสนาและประชาชนทั่วไปอย่างต่อเนื่อง
2. ส่งเสริมให้มุสลิมทำวะกัฟ(ศาสนประโยชน์)จากทรัพย์สินของตน เพื่อลดปริมาณกองมรดก ที่อาจจะนำมาซึ่งความขัดแย้งในสิทธิของทายาท และเพื่อจุนเจือสังคมในส่วนที่ยังมีความต้องการกับปัจจัยในด้านต่างๆอยู่
3. ให้มีการจดบันทึกทุกครั้งที่มีการแบ่งปันมรดก เพื่อเป็นหลักประกันแก่ทุกฝ่าย หากมีการฟ้องร้องในอนาคต และเพื่อความสมบูรณ์ของนิติกรรมที่เกี่ยวข้อง ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُبَ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ﴾

ความว่า“โอ้บรรดาผู้ศรัทธา เมื่อพวกเจ้าเกี่ยวข้องกับและกันในเรื่องหนี้สินยังเวลาที่กำหนดไว้ ดังนั้นจงบันทึกมันลงไป และจงให้ผู้บันทึก บันทึกระหว่างพวกเจ้าโดยเที่ยงธรรม”(อัลบะกอเราะฮฺ : 282)

4. ให้ถือว่าการยกทรัพย์สินให้บุตรบางคนตกเป็น โหมะ หากไม่มีความเป็นธรรม

แก่บุตรคนอื่นๆ และไม่ได้จดทะเบียน ต่อเจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุตรของผู้ตายด้วยกัน ดังที่ท่านเราะฮ์ลุได้กล่าวไว้ว่า

((أعدلوا بين أولادكم في العطيّة)) (أخرجه البخاري)

ความว่า“พวกท่านจงให้ความเป็นธรรมต่อบรรดาบุตรของพวกท่านในเรื่องของขวัญ”(บันทึกโดยบุคคอรีย์)

ดังนั้นเพื่อความเป็นปึกแผ่นในบรรดาบุตรหลาน และป้องกันปัญหาที่อาจนำมาซึ่งความแตกแยกและขัดแย้งระหว่างเครือญาติ ทุกคนต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมในทุกเรื่องต่อบุตรหลานที่อิสลามกำชับไว้ และควรตระหนักถึงความสมบูรณ์ของการทำนิติกรรมแต่ละประเภท

7.3 ข้อเสนอแนะ

7.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรทำการสำรวจความรู้พื้นฐาน และแนวปฏิบัติ ของมุสลิมในประเด็นอื่น นอกเหนือจากประเด็นฟารออิฏ เพื่อสามารถพัฒนาปรับปรุง และป้องกันปัญหา ผลกระทบต่อสังคมในด้านต่างๆอย่างเป็นระบบและได้ทันทั่วถึง
2. ควรบรรจุหลักสูตรอัลฟารออิฏในสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมปลายและระดับอุดมศึกษาทั้งในสถาบันการศึกษาของรัฐและของเอกชน
3. ควรจะมีการสอบบรรจุตำแหน่ง โต๊ะอิหม่าม และกำหนดหลักสูตรอัลฟารออิฏเป็นหนึ่งในหลายวิชาที่ทำการสอบ เพื่อยกระดับมาตรฐานทางตำแหน่งด้านศาสนา และเป็นตัวแปรที่สำคัญในการแก้ปัญหาในเรื่องฟารออิฏในระดับชุมชน
4. ควรจัดระบบและปรับปรุงงานด้านเอกสารขององค์กรทางด้านศาสนาให้สอดคล้องกับกฎหมายบ้านเมืองและสังคมในปัจจุบัน เพื่อลดช่องว่างการก่อตัวของปัญหาต่างๆ
5. ควรให้มีการปรับปรุงพระราชบัญญัติการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 เพื่อขยายเขตพื้นที่ของการใช้กฎหมายอิสลามไปยังพื้นที่จังหวัด

อื่นที่มีมุสลิมจำนวนมาก และเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในหมู่ทายาทในการจัดการมรดก ซึ่งจะส่งผลไปยังการแก้ปัญหาในระดับชาติอีกด้วย

7.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการทำวิจัยในเรื่อง ข้อดี ข้อเสียในการใช้พระราชบัญญัติการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 กับการไม่ได้ใช้พระราชบัญญัติการใช้กฎหมายอิสลามในพื้นที่จังหวัดอื่น และตลอดถึงความต้องการของมุสลิมในจังหวัดดังกล่าว
2. ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมในประเด็นเดียวกัน เพื่อหาทางออกให้กับสังคมอย่างเป็นระบบและมีมาตรฐานมากยิ่งขึ้น
3. ควรมีการวิจัยในประเด็นอื่นๆที่เป็นหลักการศาสนาที่สังคมส่วนใหญ่ละเลยและหลงลืมไปใช้หลักประเพณีหรือความเชื่อที่ผิดเพี้ยนไปจากความจริงของอิสลาม เช่น การทำอะเก๊ะฮะฮุ (العقيدة) หรืออื่นๆ